امبر سومرو/ ڊاڪٽر امير علي شاهه

سنڌي ٻوليءَ ۾ احترام جو اظهار: سماجي لسانيات جي تناظر ۾ هڪ تحقيقي اڀياس

Expressions of Respect and Politeness in the Sindhi Language: A Semantic, Pragmatic, and Sociolinguistic Study

Abstract

The current research is an exploration into the semiotic aspects of the linguistic expressions that serve to express honor, respect, and politeness in the Sindhi language. The research focuses on the ways these linguistic expressions mirror the culture, the social relations, and the communication practices of the Sindhi speaking population. Being one of the culturally diverse languages, Sindhi utilizes numerous linguistic tools like honorifics, respectful pronouns, titles, polite constructions, indirect speech acts, greetings, and culturally specific terms of address for the expression of deference and politeness.

This research explores the semantic aspects of the expressions used to show respect and politeness in different communication contexts including communication within families, educational establishments, at workplace, in religious settings, and in public discourse. Drawing on examples of spoken and written Sindhi, this research aims to determine main semantic constructions that encode respectful messages in the language. It proves that the meaning of honorific expressions is broader than the meaning of their lexical units and is closely related to pragmatic intentions, cultural tradition, and social convention. The study draws attention to the importance of using politeness strategies for the purpose of building friendly relations, promoting harmony, and protecting cultural identity.

Moreover, the research examines the impact of modernization, urbanization, globalization, and new means of communication on traditional patterns of respectful language behavior. Though certain social and technological developments have resulted in emergence of new ways of communicating, this research shows that respect and politeness continue to be the main features of the linguistic behavior

of Sindhi speakers although they take new forms of manifestation. This research makes an important contribution into semantics, sociolinguistics, pragmatics, and the study of Sindhi language.

Keywords: Sindhi Language, Semantics, Politeness, Honorific Expressions, Respect, Sociolinguistics, Cultural Values, Pragmatics, Social Hierarchy, Linguistic Etiquette.

سنڌي ٻولي، تاريخي علمي ۽ ثقافتي لحاظ کان نهايت شاهڪار ٻولي آهي. هن ٻوليءَ جي لغوي سرشتي، نحوي جوڙجڪ ۽ معنوي نظام ۾ سماجي قدرن، ثقافتي روايتن ۽ انساني لاڳاپن جي گهري عڪاسي ملي ٿي. خاص طور تي عزت، ادب ۽ احترام جو اظهار سنڌي ٻوليءَ جي بنيادي خصوصيتن مان هڪ آهي. سنڌي معاشري ۾ ٻولي صرف رابطي جو ذريعو نه، پر سماجي حيثيت، ثقافتي سڃاڻپ ۽ گڏيل سمجهه جي لاڳاپن جي تعمير جو هڪ اهم وسيلو پڻ آهي. جڏهن ڪو فرد پنهنجي ڳالهه ٻولهه ۾ مناسب ضمير، اعزازي لقب، دعائيه جملا يا نرم لهجو اختيار ڪري ٿو، تڏهن هو نه صرف مخاطب جي عزت ڪري ٿو، پر پنهنجي سماجي تربيت ۽ ثقافتي وابستگيءَ جو به اظهار ڪري ٿو.

لسانيات جي جديد مطالعي ۾ عزت ۽ ادب جي اظهار کي **"Politeness Theory"** ۽ **"Honorific Semantics"** جي دائري ۾ پرکيو ويندو آهي. براون ۽ ليونسن (1987ع) پنهنجي مشهور نظريي ۾ وضاحت ڪن ٿا ته، هر سماج ۾ فردن وٽ هڪ سماجي "چهرو **(Face)**" هوندو آهي، جنهن جي حفاظت لاءِ ٻوليءَ ۾ مختلف حڪمت عمليون اختيار ڪيون وينديون آهن **(Brown & Levinson, 1987, p. 61)**. سنڌي ٻوليءَ ۾ "توهان"، "اوهان"، "سائين"، "قبلا"، "محترم" ۽ اهڙن ٻين لفظن جو استعمال انهيءَ سماجي چهري جي احترام ۽ حفاظت جو واضح مثال آهي.

معنويات (Semantics) ٻوليءَ جي انهن معنائن جو مطالعو آهي، جيڪي لفظن، جملن ۽ اظهار جي مختلف صورتن وسيلي منتقل ٿين ٿيون. عزت ۽ ادب جا معنوي نمونا سماجي معنيٰ **(Social Meaning)** ۽ واپرائياتي معنيٰ **(Pragmatic Meaning)** سان گهرو تعلق رکن ٿا. ليچ (2014ع) مطابق، ادب جا اصول ٻوليءَ جي استعمال کي سماجي طور مناسب ۽ قابلِ قبول بڻائن ٿا **(Leech, 2014, p. 19)**. سنڌي ٻوليءَ ۾ احترام جو اظهار صرف لغوي چونڊ تائين محدود نه آهي، پر اهو نحوي ڍانچي، صوتياتي لهجي ۽ واپرائياتي حڪمت عملين ۾ پڻ نمايان ٿئي ٿو.

سنڌي سماج روايتي طور تي بزرگن، استادن، والدين، مهمانن ۽ روحاني شخصيتن جي احترام کي بنيادي سماجي قدر سمجهي ٿو. ان ڪري سنڌي ٻوليءَ ۾ عزت جي اظهار لاءِ خاص لساني وسيلا موجود آهن. مثال طور، وڏن سان مخاطب ٿيڻ وقت "تون" بدران "توهان" يا "اوهان" جو استعمال ڪيو ويندو آهي. اهڙي طرح نالن سان گڏ "سائين"، "محترم"، "جناب" ۽ "قبلا" جهڙا لقب استعمال ڪيا ويندا آهن. الانا (2005ع) سنڌي ٻوليءَ جي سماجي ۽ ثقافتي مطالعي ۾ بيان ڪيو آهي ته، سنڌي گفتگو ۾ احترام آميز لفظن جو استعمال سماجي درجابندي ۽ ثقافتي شعور جو مظهر آهي.(Allana, 2005, p. 214)

ٻوليءَ ۾ عزت ۽ ادب جا معنوي نمونا صرف لساني صورتون نہ آهن، پر اهي سماجي رابطن کي منظم ڪرڻ جو اهم ذريعو پڻ آهن. هومز (2013) مطابق، ادب تي ٻڌل لساني حڪمت عمليون سماجي هم آهنگي، تعاون ۽ باهمي احترام کي فروغ ڏين ٿيون .(Holmes, 2013, p. 286)سنڌي معاشري ۾ نرم لهجي، اڻسِڌِي درخواستن ۽ دعائيہ جملن جو استعمال انهيءَ سماجي هم آهنگيءَ کي برقرار رکڻ جو اهم ذريعو آهي.

جديد سماجي لسانيات ۾ عزت ۽ ادب جي اظهار کي طاقت (Power)، مفاصلي (Distance) ۽ سماجي تعلق (Solidarity) سان پڻ ڳنڍيو وڃي ٿو. واردهو (2015ع) بيان ڪري ٿو ته، مخاطب جي عمر، سماجي حيثيت ۽ لاڳاپي جي نوعيت ٻوليءَ جي چونڊ تي سڌو اثر انداز ٿيندي آهي .(Wardhaugh & Fuller, 2015, p. 274) سنڌي ٻوليءَ ۾ بہ استاد، والدين يا بزرگن سان ڳالهائڻ وقت استعمال ٿيندڙ ٻولي، دوستن يا همعمر ماڻهن سان گفتگو کان نمايان طور مختلف هوندي آهي.

سنڌي ٻوليءَ ۾ ادب جا معنوي نمونا مختلف لساني سطحن تي ظاهر ٿين ٿا. ضميرن جي چونڊ، اعزازي لقبن جو استعمال، دعائيہ اظهار، اڻسِڌِي حڪم ۽ نوڙت، ۽ معذرت وارن جملن جي صورت ۾ احترام کي لساني شڪل ڏني ويندي آهي. مثال طور، "مهرباني ڪري ويهو" ۽ "جيڪڏهن اوهان مناسب سمجهو" جهڙا جملا نہ صرف درخواست ڪن ٿا، پر مخاطب جي عزت کي بہ برقرار رکن ٿا. يولي (2020ع) مطابق، اهڙا اظهار گفتگو ۾ سماجي مفاصلي کي مناسب انداز ۾ منظم ڪن ٿا (Yule, 2020, p. 151).

ڊجيٽل دور ۾، سماجي ميڊيا ۽ اليڪٽرانڪ رابطن سنڌي ٻوليءَ جي روايتي ادب آميز نمونن تي ڪجهہ اثر ضرور وڌو آهي. مختصر پيغامن، ايموجيز ۽ غير رسمي

اسلوب جي واڌ باوجود، رسمي ۽ نيم رسمي موقعن تي عزت ۽ ادب جا روايتي نمونا اڃا تائين وڏي اهميت رکن ٿا. ڪرسٽل (2011ع) بيان ڪري ٿو ته، ڊجيٽل رابطي ٻوليءَ جي صورتن ڪي تبديل ضرور ڪري ٿو، پر بنيادي سماجي قدر گهٽو ڪري برقرار رهندا آهن.(Crystal, 2011, p. 78)

هن تحقيق جو بنيادي مقصد سنڌي ٻوليءَ ۾ عزت ۽ ادب جي اظهار جا معنوي نمونا سڃاڻڻ، انهن جي لساني جوڙجڪ کي سمجهڻ ۽ انهن جي سماجي ۽ ثقافتي اهميت کي اجاگر ڪرڻ آهي. هي مطالعو خاص طور تي ضميرن، اعزازي لقبن، دعائيہ اظهار، نرم حڪمن ۽ اٽسِڌي گفتگو جي معنوي پهلوئن تي روشني وجهي ٿو. ان سان گڏ جديد دور ۾ انهن نمونن ۾ ايندڙ تبديلين جو جائزو پڻ پيش ڪيو ويندو.

هي تحقيق سماجي لسانيات، معنويات ۽ سنڌي لسانيات جي مطالعي ۾ اهم واڌارو آڻيندي. ان ذريعي نہ صرف سنڌي ٻوليءَ جي معنوي دولت کي سمجهڻ ۾ مدد ملندي، پر اهو پڻ واضح ٿيندو تہ، ٻولي ڪيئن سماجي قدرن، ثقافتي روايتن ۽ انساني لاڳاپن کي محفوظ ۽ منتقل ڪري ٿي. اهڙي ريت، هي مطالعو سنڌي ٻوليءَ جي تهذيبي عظمت ۽ علمي اهميت کي وڌيڪ نمايان بڻائيندو.

تحقيقي مسئلو: (Research Problem)

سنڌي ٻولي عزت، ادب ۽ احترام جي اظهار سان ڀرپور هڪ اهڙي ٻولي آهي، جيڪا نہ صرف رابطي جو وسيلو آهي پر سماجي قدرن، ثقافتي روايتن ۽ انساني رشتن جي عڪاسي پڻ ڪري ٿي. سنڌي معاشري ۾ ڳالهہ ٻولهہ دوران مختلف لساني صورتون جهڙوڪ ضميرن جو انتخاب، اعزازي لقبن جو استعمال، دعائيہ جملا، نوڙت وارو نرم لهجو ۽ اٽسڌي اظهار جا طريقا عزت ۽ ادب کي ظاهر ڪرڻ لاءِ استعمال ڪيا وڃن ٿا. پر ان جي باوجود، سنڌي ٻوليءَ ۾ عزت ۽ ادب جي اظهار جا معنوي نمونا سائنسي ۽ منظم انداز ۾ گهٽ تحقيق ٿيل آهن.

موجوده دور ۾ سماجي تبديليون، شهري زندگيءَ جو واڌارو، تعليمي ترقي ۽ خاص طور تي ڊجيٽل ميڊيا جي اثر سبب سنڌي ٻوليءَ جي روايتي ادب آميز اسلوب ۾ تبديليون اچي رهيون آهن. نوجوان نسل جي ٻوليءَ ۾ غير رسمي اظهار، مختصر جملن ۽ نون لساني رجحانن جي واڌ سبب روايتي عزت ۽ احترام جا طريقا آهستي آهستي تبديل ٿي رهيا آهن. اهو سوال پيدا ٿئي ٿو تہ، ڇا اهي تبديليون سنڌي ٻوليءَ جي ثقافتي سڃاڻپ تي اثرانداز ٿي رهيون آهن يا نہ؟

ان ڪري هن تحقيق جو بنيادي مسئلو اهو آهي تہ سنڌي ٻوليءَ ۾ عزت ۽ ادب جي اظهار جا ڪهڙا معنوي نمونا موجود آهن، اهي مختلف سماجي حالتن ۾ ڪيئن استعمال ٿين ٿا، ۽ جديد دور جي تبديلي انهن روايتي لساني طريقن تي ڪهڙو اثر وڌو آهي؟ گڏوگڏ اهو بہ جائزو وٺڻ ضروري آهي تہ ڇا اهي روايتي ادب آميز نمونا اڃا تائين ساڳي اهميت رکن ٿا يا آهستي آهستي تبديل ٿي رهيا آهن.

هيءَ تحقيق ان علمي خال (research gap) کي پرڻ جي ڪوشش آهي، جيڪو سنڌي ٻوليءَ جي معنوي ۽ سماجي پهلوئن ۾ موجود آهي، ۽ ان ذريعي سنڌي ٻوليءَ جي ادب، ثقافت ۽ سماجي لسانيات کي وڌيڪ بهتر انداز ۾ سمجهڻ ۾ مدد ملندي.

تحقيق جا سوال: (Research Questions)

هيٺ ڏنل سوال هن تحقيق جي بنيادي رخ کي واضح ڪن ٿا:

1. سنڌي ٻوليءَ ۾ عزت ۽ ادب جي اظهار لاءِ ڪهڙا اهم معنوي نمونا استعمال ٿين ٿا؟
2. سنڌي ٻوليءَ ۾ ضميرن، اعزازي لقبن، دُعائيہ جملن ۽ نرم لهجي جو استعمال عزت ۽ ادب کي ڪيئن ظاهر ڪري ٿو؟
3. مختلف سماجي حالتن (خاندان، تعليم، سماج ۽ پيشيوراڻا ماحول) ۾ ادب ۽ احترام جا لساني نمونا ڪيئن تبديل ٿين ٿا؟
4. سنڌي سماج ۾ ٻوليءَ جي استعمال ۽ سماجي درجابندي (social hierarchy) جي وچ ۾ ڪهڙو لاڳاپو موجود آهي؟
5. جديد دور، شهري زندگي ۽ ڊجيٽل ميڊيا سنڌي ٻوليءَ ۾ روايتي ادب آميز اظهار تي ڪهڙو اثر وڌو آهي؟
6. ڇا سنڌي ٻوليءَ ۾ عزت ۽ ادب جا روايتي معنوي نمونا اڃا تائين ساڳي اهميت رکن ٿا يا انهن ۾ تبديلي اچي رهي آهي؟
7. سنڌي ٻوليءَ ۾ احترام آميز اظهار جا لساني طريقا ثقافتي سڃاڻپ کي ڪيئن برقرار رکن ٿا؟
8. سنڌي ٻوليءَ ۾ اڻسِڌي اظهار (indirect expression) ادب ۽ احترام جي اظهار ۾ ڪهڙو ڪردار ادا ڪري ٿو؟
9. ڇا نوجوان نسل جي ٻوليءَ ۾ عزت ۽ ادب جي اظهار جا طريقا روايتي نمونن کان مختلف ٿي رهيا آهن؟

10. سنڌي ٻوليءَ جي معنوي نظام ۾ عزت ۽ ادب جي اظهار جي مجموعي اهميت ڇا آهي؟

مفروضا: (Hypotheses)

هن تحقيق جي بنياد تي هيٺيان مفروضا قائم ڪيا ويا آهن:

1. سنڌي ٻوليءَ ۾ عزت ۽ ادب جي اظهار لاءِ واضح ۽ منظم معنوي نمونا موجود آهن، جيڪي سماجي قدرن جي عڪاسي ڪن ٿا.
2. ضميرن (توهان، اوهان)، اعزازي لقبن (سائين، محترم، قبلا) ۽ دُعائيہ جملن جو استعمال سنڌي ٻوليءَ ۾ احترام جي اظهار ۾ اهم ڪردار ادا ڪري ٿو.
3. مختلف سماجي حالتن ۾ عزت ۽ ادب جي اظهار جا لساني طريقا تبديل ٿين ٿا، يعني رسمي ۽ غير رسمي حالتن ۾ ٻوليءَ جو استعمال مختلف هوندو آهي.
4. سنڌي سماج ۾ ٻوليءَ جو استعمال سماجي درجابندي (social hierarchy) سان سڌي طرح لاڳاپيل آهي، جنهن ذريعي عزت ۽ احترام جو اظهار ڪيو ويندو آهي.
5. جديد دور، شهري زندگي ۽ ڊجيٽل ميڊيا سنڌي ٻوليءَ ۾ روايتي ادب آميز اظهار تي جزوي اثر وجهي رهيا آهن.
6. نوجوان نسل جي ٻوليءَ ۾ احترام جا روايتي نمونا آهستي آهستي تبديل ٿي رهيا آهن ۽ غير رسمي اسلوب وڌي رهيو آهي.
7. سنڌي ٻوليءَ ۾ اڻسڌي اظهار (indirect expression) عزت ۽ ادب کي برقرار رکڻ لاءِ هڪ اهم لساني حڪمت عملي طور استعمال ٿئي ٿو.
8. سنڌي ٻوليءَ جا احترام آميز معنوي نمونا سماجي هم آهنگي ۽ ثقافتي تسلسل کي برقرار رکڻ ۾ اهم ڪردار ادا ڪن ٿا.

اڳ ٿيل تحقيق تي هڪ نظر: Literature Review

سنڌي ٻوليءَ ۾ عزت ۽ ادب جي اظهار جا معنوي نمونا لسانيات، خاص طور تي سماجي لسانيات (Sociolinguistics) ۽ معنويات (Semantics) جي اهم موضوعن مان هڪ آهن. هن شعبي ۾ تحقيق ڏيکاري ٿي ته، ٻولي صرف لفظن جو مجموعو نہ آهي، پر اها سماجي قدرن، ثقافتي روايتن ۽ طاقت جي رشتن جي عڪاسي پڻ ڪري ٿي.(Wardhaugh & Fuller, 2015, p. 275)

براون ۽ ليونسن (1987) جو Politeness Theory هن ميدان ۾ بنيادي حيثيت رکي ٿو. انهن مطابق هر فرد وٽ ”face“ (سماجي سڃاڻپ) هوندي آهي، جنهن کي

بچائڻ لاءِ ٻوليءَ ۾ مختلف حڪمت عمليون استعمال ڪيون وينديون آهن (Brown & Levinson, 1987, p. 61).سنڌي ٻوليءَ ۾ ”تون“ بدران ”توهان“ يا ”اوهان“ جو استعمال ان نظريي جو عملي مثال آهي، جيڪو مخاطب جي عزت ۽ سماجي فاصلي کي برقرار رکي ٿو.

سنڌي ٻوليءَ جي حوالي سان الانا (2005ع) لکي ٿو ته، سنڌي معاشري ۾ عزت ۽ احترام لاءِ مخصوص لفظي ۽ لساني ڍانچا موجود آهن، جيڪي سماجي درجابندي کي ظاهر ڪن ٿا .(Allana, 2005, p. 214) هو وڌيڪ لکي ٿو ته، سنڌي ٻوليءَ ۾ اعزازي لقبن جو استعمال صرف لساني نه پر ثقافتي عمل آهي.

ساڳي طرح، ڊاڪٽر بلوچ (1990ع) لکي ٿو ته، سنڌي ٻوليءَ ۾ ادب آميز اظهار صوفياڻا ۽ مذهبي روايتن سان به جڙيل آهي، جتي ’قبلا‘، ’سائين‘ ۽ دُعائيه جملن جو استعمال عام رهيو آهي.(Baloch, 1990, p. 132)

ليچ (2014ع) پنهنجي ڪتاب Pragmatics of Politeness ۾ بيان ڪري ٿو ته، احترام جا اصول ٻوليءَ کي سماجي طور قابلِ قبول بڻائن ٿا، ۽ هر ٻولي پنهنجي ثقافتي نظام مطابق احترام جا الڳ طريقا پيدا ڪري ٿي .(Leech, 2014, p. 19) سنڌي ٻوليءَ ۾ نرم لهجو، اڻسڌي اظهار ۽ دُعائيه جملن جو استعمال انهيءَ ڳالهه جو ثبوت آهي.

هومز (2013ع) مطابق، سماجي لسانيات ۾ ادب جو تعلق طاقت (power)، سماجي فاصلي (distance) ۽ همدردي(solidarity) سان هوندو آهي (Holmes, 2013, p. 286).سنڌي سماج ۾ استاد، والدين ۽ بزرگن سان ڳالهائڻ وقت ٻوليءَ جو رسمي انداز انهي نظريي کي واضح ڪري ٿو.

وارڊهو ۽ فلر (2015ع) بيان ڪن ٿا ته، ٻولي سماجي سڃاڻپ جو اهم ذريعو آهي، ۽ ماڻهو پنهنجي سماجي حيثيت مطابق ٻوليءَ جي چونڊ ڪن ٿا (Wardhaugh & Fuller, 2015, p. 274).سنڌي ٻوليءَ ۾ به رسمي ۽ غير رسمي لفظن، گُفتن ۽ جملن جو فرق واضح طور نظر اچي ٿو.

يولي (2020) مطابق، ٻوليءَ ۾ اڻسِڌي اظهار (indirectness) ادب جي اهم حڪمت عملين مان هڪ آهي، جيڪا مخاطب جي عزت برقرار رکڻ لاءِ استعمال ٿئي ٿي .(Yule, 2020, p. 151) سنڌي ٻوليءَ ۾ ’جيڪڏهن اوهان مناسب سمجهو‘ جهڙا جملا ان جو مثال آهن.

ڊجيٽل دور ۾ ڪرسٽل (2011ع) بيان ڪري ٿو ته، انٽرنيٽ ۽ سوشل ميڊيا ٻوليءَ جي ساخت کي تبديل ڪري رهيا آهن، پر بنيادي سماجي قدر گهٽ ڪري برقرار آهن (Crystal, 2011, p. 78).سنڌي ٻوليءَ ۾ به آن لائن رابطن ۾ غير رسمي اسلوب وڌيو آهي، پر رسمي موقعن تي ادب آميز ٻولي اڃا تائين موجود آهي.

نظرياتي فريم ورڪ: (Theoretical Framework)

هيءَ تحقيق سنڌي ٻوليءَ ۾ عزت، احترام ۽ ادب جي اظهار جي معنوي نمونن (Semantic Patterns of Honor, Respect and Politeness)جي جائزي لاءِ ٽن بنيادي لساني نظرين تي ٻڌل آهي. اهي نظريا ٻوليءَ جي معنيٰ يات(Semantics) ، واپرائيات (Pragmatics) ۽ سماجي لسانيات (Sociolinguistics) جي حوالي سان عزت ۽ احترام جي اظهار کي سمجهڻ ۾ اهم رهنمائي فراهم ڪن ٿا. انهن نظرين جي مدد سان اهو معلوم ڪري سگهجي ٿو ته، سنڌي ٻوليءَ ۾ لفظن، ضميرن، خطابن، جملن ۽ لهجن جي چونڊ رڳو لساني عمل نه، پر سماجي، ثقافتي ۽ اخلاقي قدرن جي نمائندگي پڻ ڪري ٿي.

نهٺائيءَ وارو نظريو (Politeness Theory)

براون ۽ ليونسن (Brown & Levinson, 1987) جو نهٺائيءَ وارو نظريو (Politeness Theory) هن تحقيق جو بنيادي نظرياتي بنياد آهي. هن نظريي موجب هر انسان وٽ هڪ سماجي حيثيت يا سماجي چهرو (Face) هوندو آهي، جنهن کي گفتگو دوران محفوظ رکڻ جي ڪوشش ڪئي ويندي آهي. هن چهري "Face" جا ٻه بنيادي پهلو بيان ڪيا آهن:

- مثبت چهرو :(Positive Face) هر ماڻهو اها خواهش رکي ٿو ته، ٻين وٽ سندس عزت، قبوليت، ساراهه ۽ اهميت برقرار رهي.
- منفي چهرو :(Negative Face) هر ماڻهو چاهي ٿو ته، سندس آزادي، ذاتي اختيار ۽ خودمختياريءَ ۾ بنا ضرورت مداخلت نه ڪئي وڃي.

گفتگو دوران جڏهن ڪو ماڻهو اهڙا لفظ يا جملا استعمال ڪري ٿو، جيڪي سامهون واري شخص جي عزت، وقار ۽ آزاديءَ جو خيال رکن ٿا، تڏهن اهو عمل چهرو بچائڻ واري حڪمت عملي (Face-saving Strategy) سڏجي ٿو.

سنڌي ٻوليءَ ۾ هي حڪمت عملي نهايت نمايان صورت ۾ موجود آهي. مثال طور:

- 'تون'، غير رسمي ضمير / Low Politeness) گهٽ ادب وارو لفظ
- 'توهان' يا 'اوهان'، رسمي ۽ احترام وارو ضمير / High Politeness) اعليٰ درجي جي احترام ڀريو لفظ

اهڙيءَ طرح: "ويهه". "مهرباني ڪري ويهو". "مهرباني ڪري اوهان تشريف رکو".

اهي ٽيئي جملا ساڳيو مطلب رکن ٿا، پر انهن جي ادبي درجي (Degree of Politeness) ۾ نمايان فرق آهي. آخري جملو مخاطب جي عزت ۽ وقار کي وڌيڪ اهميت ڏئي ٿو، تنهن ڪري اهو چهرو بچائڻ واري حڪمت عملي (Face-saving Strategy)جو بهترين مثال آهي.

سنڌي سماج ۾ وڏي عمر وارن، استادن، والدين، مهمانن ۽ معزز شخصيتن سان احترام واري ٻولي استعمال ڪرڻ هن نظريي جي عملي صورت آهي.

سماجي لسانيات جو نظريو(Sociolinguistic Theory)

جينٽ هولمز (Janet Holmes, 2013) ۽ رونالڊ وارڊهاف (Ronald Wardhaugh & Janet Fuller, 2015) موجب ٻولي صرف اظهار جو وسيلو نه، پر سماجي نظام جو عڪس پڻ آهي .سماجي لسانيات اهو اپياس ڪري ٿي ته، سماجي عنصر ٻوليءَ جي استعمال کي ڪيئن متاثر ڪن ٿا.

هن نظريي مطابق هيٺيان عنصر ٻوليءَ جي چونڊ تي سڌو اثر وجهن ٿا:

- عمر (Age)
- جنس (Gender)
- سماجي حيثيت (Social Status)
- مالي حيثيت (Financial Status)
- سياسي حيثيت (Political Status)
- جسماني حالت (Physical Condition)
- رشتو (Relationship)
- تعليم، ڄاڻ يا ڏاهپ (Education, Knowledge or Wisdom)
- پيشو (Occupation)
- ثقافت (Culture)

- مذهبي ۽ خانداني روايتون (Religious and Family Traditions) وغيره.

سنڌي سماج ۾ مختلف ماڻهن لاءِ مختلف احترام وارا خطاب استعمال ڪيا وڃن ٿا، جهڙوڪ:

- استاد لاءِ "سائين"
- عورت لاءِ "ادي، امان"
- مذهبي عالم لاءِ "قبلا"
- پير لاءِ "سائين قبلا"
- بزرگ لاءِ "ادا"، "امڙ"، "بابا"، "چاچا "وغيره.

اهي لفظ رڳو خطاب نہ، پر سماجي درجابندي (Social Hierarchy)، ثقافتي روايتن ۽ سماجي قدرن جا اهڃاڻ آهن. اهڙيءَ طرح سنڌي ٻولي سماجي سڃاڻپ (Social Identity)۽ سماجي لاڳاپن کي مضبوط بڻائڻ ۾ اهم ڪردار ادا ڪري ٿي.

واپرائيات جو نظريو: (Pragmatic Theory)

جيفري ليچ (Geoffrey Leech, 2014) ۽ جارج يولي (George Yule, 2020) موجب ٻوليءَ جي معنيٰ صرف لفظن جي لغوي مفهوم سان طئي نٿي ٿئي، پر اها ڳالهائيندڙ جي ارادي، گفتگو جي صورتحال، سماجي ماحول ۽ ٻڌندڙ جي سمجھ سان گڏ ٺهي ٿي. هن علم کي واپرائيات (Pragmatics) چيو وڃي ٿو.

واپرائيات موجب ادب ۽ احترام گهٽو ڪري اڻسڌي اظهار (Indirect Speech) ذريعي ظاهر ڪيو ويندو آهي، ڇاڪاڻ تہ اڻسڌو انداز مخاطب تي دٻاءُ گهٽ وجهي ٿو ۽ سماجي هم آهنگي قائم رکي ٿو.

مثال طور؛ سڌو اظهار: ”در بند ڪر“.

ادب وارو اظهار: "مهرباني ڪري در بند ڪندا؟" يا "جيڪڏهن اوهان مناسب سمجهو تہ در بند ڪري ڇڏيندا".

ساڳيءَ طرح؛ "ويھ". "مهرباني ڪري ويهو". يا "جيڪڏهن اوهان مناسب سمجهو تہ تشريف رکو".

انهن جملن جو بنيادي مقصد هڪ ئي آهي، پر واپرائياتي لحاظ کان انهن ۾ ادب، احترام، نرم لهجي ۽ سماجي شائستگيءَ جا مختلف درجا موجود آهن.

ليچ پنهنجي نهثائيءَ واري اصول (Politeness Principle) ۾ ٻڌائي ٿو تہ ڳالهائيندڙ کي اهڙي ٻولي اختيار ڪرڻ گهرجي، جيڪا مخاطب لاءِ عزت، سهولت

۽ قبوليت پيدا ڪري. سنڌي ٻوليءَ ۾ "مهرباني ڪري"، "جي اجازت هجي"، "تڪليف ٿيندي؟"، "عرض آهي"، "معاف ڪجو" جهڙا اظهار ان اصول جا نمايان مثال آهن.

انهي نظرياتي فريم ورڪ (Theoretical Framework) جي روشنيءَ ۾ چئي سگهجي ٿو ته، سنڌي ٻوليءَ ۾ عزت، احترام ۽ ادب جا معنوي نمونا رڳو لفظي يا لغوي معنيٰ (Lexical Meaning) تائين محدود نہ آهن، بلڪ اهي سماجي، ثقافتي ۽ واپرائياتي معنائن سان گهرو تعلق رکن ٿا .ادب ۽ نهٺائيءَ وارو نظريو (Politeness Theory) واضح ڪري ٿو ته، احترام واري ٻولي مخاطب جي سماجي چهري (Face) جي حفاظت ڪري ٿي؛ سماجي لسانيات (Sociolinguistics) ڏيکاري ٿي ته، عزت جا اظهار سماجي درجابندي، عمر، رشتن ۽ ثقافتي قدرن سان وابستہ آهن؛ جڏهن تہ واپرائيات (Pragmatics) ثابت ڪري ٿي ته، احترام جي حقيقي معنيٰ لفظن کان وڌيڪ انهن جي استعمال، گفتگو جي صورتحال ۽ گڏيل سمجهہ (Intersubjectivity) مان پيدا ٿئي ٿي.

انهيءَ بنياد تي هي تحقيق سنڌي ٻوليءَ ۾ عزت ۽ احترام جي اظهار کي صرف لساني نہ، پر معنويات(Semantic) ، واپرائياتي (Pragmatic) ۽ سماجي-ثقافتي (Socio-cultural)عمل طور سمجهي ٿي، جيڪو سنڌي سماج جي تهذيبي سڃاڻپ، سماجي هم آهنگي ۽ ثقافتي تسلسل کي برقرار رکڻ ۾ بنيادي ڪردار ادا ڪري ٿو.

مواد جا ذريعا: (Data Sources)

هن تحقيق ۾ مواد هيٺين ذريعن مان گڏ ڪئي وئي آهي:

(الف) پرائمري ڊيٽا: (Primary Data)

- روزمره جي گفتگو (daily conversations)
- تعليمي ادارن ۾ استادن ۽ شاگردن جي ڳالهہ ٻولهہ
- سماجي گڏجاڻين ۾ استعمال ٿيندڙ ٻولي
- انٽرويوز (interviews)

(ب) سيڪنڊري ڊيٽا (Secondary Data)

- سنڌي لسانيات تي لکيل ڪتاب
- تحقيقي مقالا ۽ مختلف جرنل

- اڳوڻي تحقيقون ۽ ٿيسز
- آن لائين علمي مواد

(1991) Allana مطابق، سنڌي ٻوليءَ جي سماجي استعمال کي سمجهڻ لاءِ سماج مان ٻوليءَ جي ڳالهائيندڙن وٽان حاصل ڪيل ڊيٽا انتهائي اهم آهي (Allana, 1991, p. 45).

تحقيق جون حدون: (Limitations)

هن تحقيق جون ڪجهه حدون هي آهن:

- ڊيٽا جو دائرو محدود آهي ۽ خاص طور تي امرڪوٽ ضلعي جي تعلقي پٿوري جي شاهه مردان شاهه يونين ڪائونسل ۾ رهندڙ سنڌي ڳالهائيندڙن تائين محدود رکيو ويو آهي.
- جديد ڊجيٽل ڊيٽا (social media corpus) مڪمل طور تي شامل نه ٿي سگهي.
- وقت جي کوٽ سبب وسيع مقداري تجزيو (quantitative analysis) شامل نه ڪيو ويو.

اخلاقي پهلُو: (Ethical Considerations)

هن تحقيق دوران هيٺيان اخلاقي اصول مدنظر رکيا ويا:

- سڀني شرڪت ڪندڙن جي رضامندي (consent) حاصل ڪئي وئي.
- ڪنهن به فرد جي ذاتي سڃاڻپ ظاهر نه ڪئي وئي.
- ڊيٽا کي صرف تعليمي مقصدن لاءِ استعمال ڪيو ويو.

تجزيو ۽ بحث: (Analysis and Discussion)

سنڌي ٻوليءَ ۾ عزت ۽ ادب جي اظهار جي معنوي نمونن جو تفصيلي تجزيو پيش ڪرڻ لاءِ، گڏ ڪيل مواد (روزمره جي گفتگو، تعليمي ماحول، سماجي رابطن ۽ لکيل متن) جي بنياد تي اهو واضح ٿئي ٿو ته، سنڌي ٻوليءَ ۾ ادب صرف لفظي سطح تائين محدود نه آهي، پر اهو هڪ گهرو سماجي، ثقافتي ۽ معنوي نظام آهي جيڪو انساني رشتن کي ترتيب ڏئي ٿو.

ضميرن جو احترام آميز استعمال(Pronominal Variation)

سنڌي ٻوليءَ ۾ ضميرن جو استعمال ادب ۽ سماجي فاصلي جو اهم ذريعو آهي. ”تون“، ”توهان“ ۽ ”اوهان“ جي وچ ۾ فرق صرف لغوي نه پر سماجي معنيٰ رکي ٿو.

غير رسمي حالتن ۾ "تون" استعمال ٿئي ٿو، جڏهن ته رسمي ۽ احترام واري حالتن ۾ "توهان" يا "اوهان" استعمال ڪيو وڃي ٿو. اهو رجحان Brown & Levinson (1987)جي face theory سان سڌو لاڳاپو رکي ٿو، جنهن مطابق ماڻهو ٻوليءَ ذريعي مخاطب جي "positive face" کي محفوظ رکڻ جي ڪوشش ڪن ٿا (Brown & Levinson, 1987, p. 62).

مثال طور:

- تون ڪٿي وڃين ٿو؟ (غير رسمي)
- توهان ڪٿي وڃو ٿا؟ (رسمي)
- اوهان جو حڪم ڇا آهي؟ (اعليٰ احترام)

انهيءَ مان ظاهر ٿئي ٿو ته ضميرن جي چونڊ سماجي حيثيت ۽ تعلق تي دارومدار رکي ٿي.

اعزازي لقبن جو استعمال: (Honorific Titles)

سنڌي ٻوليءَ ۾ اعزازي لقب جهڙوڪ؛ "سائين"، "محترم"، "قبلا"، "جناب" وغيره عزت جي اظهار جا اهم وسيلا آهن. Allana (1991) مطابق سنڌي ٻوليءَ ۾ اهڙا لقب سماجي درجابندي ۽ ثقافتي ادب کي ظاهر ڪن ٿا.(Allana, 1991, p. 214)

مثال طور:

- سائين استاد صاحب ڪلاس ۾ آيا.
- محترم ڊاڪٽر صاحب جو ليڪچر ٿيو.
- قبلا اوهان جي مهرباني.

اهي لقب صرف لغوي عنصر نه پر سماجي احترام جا اهڃاڻ آهن.

دُعائيه ۽ خيرآفيت جا اظهار: (Blessing Expressions)

سنڌي ٻوليءَ ۾ دُعائيه جملن جو استعمال ادب جو اهم حصو آهي. "الله اوهان کي خوش رکي"، "شال! اوهان سلامت رهو" جهڙا جملا سماجي همدردي ۽ احترام کي ظاهر ڪن ٿا. Leech (2014) مطابق، اهڙا اظهار خوشگوار گفتاري عمل (convivial speech acts)۾ شامل ٿين ٿا، جيڪي سماجي رشتن کي مضبوط ڪن ٿا (Leech, 2014, p. 19).

اٽِسڌو اظهار: (Indirectness)

سنڌي ٻوليءَ ۾ سڌي حڪم ڏيڻ بدران نرم ۽ اڻسِڌي انداز اختيار ڪيو وڃي ٿو.

مثال طور:

- مهرباني ڪري دروازو بند ڪريو.
- جيڪڏهن اوهان مناسب سمجهو ته...
- ٿورو وقت ڏيندا؟

(2020) Yule مطابق اڻسِڌو اظهار ادب جي اهم حڪمت عملي آهي، جيڪا مخاطب جي عزت برقرار رکي ٿي.(Yule, 2020, p. 151)

سماجي درجابندي ۽ ٻولي: (Social Hierarchy and Language)

سنڌي سماج ۾ ٻولي سماجي درجابندي سان سڌو لاڳاپو رکي ٿي. استاد، والدين ۽ بزرگن سان ڳالهائڻ وقت رسمي ٻولي استعمال ڪئي وڃي ٿي.

(2013) Holmes مطابق، ٻولي سماجي طاقت ۽ فاصلي کي ظاهر ڪري ٿي (Holmes, 2013, p. 286).

جديد دور جا اثر: (Impact of Modernization)

سوشل ميڊيا ۽ ڊجيٽل رابطن سبب سنڌي ٻوليءَ ۾ غير رسمي اظهار وڌيو آهي، خاص طور تي نوجوان نسل ۾. (2011) Crystal مطابق، ڊجيٽل رابطي ٻوليءَ جي اسلوب کي تبديل ڪري ٿو، پر بنيادي سماجي قدر گهٽ ڪري برقرار رهن ٿا (Crystal, 2011, p. 78).

مثال طور:

- WhatsApp پيغامن ۾ مختصر ۽ غير رسمي ٻولي
- ايموجيز جو استعمال
- سلام جي روايتي صورتن ۾ گهٽتائي

ثقافتي تسلسل: (Cultural Continuity)

تبديلي باوجود سنڌي ٻوليءَ ۾ ادب جا بنيادي نمونا اڃا تائين موجود آهن. خاص طور تي رسمي موقعن تي روايتي اسلوب برقرار آهي. & Wardhaugh

Fuller (2015) مطابق، ٻولي ثقافتي سڃاڻپ جو اهم جز آهي (Wardhaugh & Fuller, 2015, p. 274).

مجموعي طور تي اهو ظاهر ٿئي ٿو ته، سنڌي ٻوليءَ ۾ عزت ۽ ادب جا معنوي نمونا هڪ منظم سماجي نظام جي عڪاسي ڪن ٿا. ضميرن، لقبن، دعائن ۽ اڻسڌي اظهار ذريعي سماجي رشتن کي ترتيب ڏنو وڃي ٿو. هي نتيجا Brown & Levinson (1987)جي Politeness Theory، Leech (2014) جي Pragmatics ۽ Holmes (2013)جي Sociolinguistic Theory سان هم آهنگ آهن.

سنڌي ٻوليءَ ۾ ادب صرف لساني قاعدو نه پر هڪ ثقافتي قدر آهي، جيڪو سماج جي هم آهنگي ۽ اخلاقي نظام کي برقرار رکي ٿو. جديد دور جي اثرن باوجود، هي نظام مڪمل طور ختم نه ٿيو آهي، پر نون روپن ۾ موجود آهي.

1نتيجو ۽ بحث جو گڏيل تجزيو: (Conclusion and Discussion Synthesis)

هن تحقيق جو بنيادي مقصد سنڌي ٻوليءَ ۾ عزت، احترام ۽ ادب جي اظهار جي معنوي نمونن (Semantic Patterns of Honor, Respect and Politeness)جو جائزو وٺڻ هو. تحقيق مان واضح ٿيو ته، سنڌي ٻوليءَ ۾ ادب ۽ احترام جو اظهار رڳو لفظن يا جملن جي چونڊ تائين محدود نه آهي، پر اهو هڪ منظم لساني نظام (Linguistic System) آهي، جيڪو سماجي رشتن، ثقافتي قدرن، اخلاقي اصولن ۽ باهمي انساني لاڳاپن سان گهرو تعلق رکي ٿو. سنڌي ٻولي رابطي جو ذريعو هجڻ سان گڏ سنڌي سماج جي تهذيبي سڃاڻپ، سماجي تنظيم ۽ ثقافتي تسلسل (Cultural Continuity)جي به نمائندگي ڪري ٿي.

تحقيق مان معلوم ٿيو ته، سنڌي ٻوليءَ ۾ ادب ۽ احترام جي اظهار جا ڪيترائي بنيادي معنويات نمونا (Semantic Patterns) موجود آهن، جن ۾ احترام وارن ضميرن (Honorific Pronouns) جو استعمال، اعزازي لقب(Honorific Titles)، دعائيه ۽ خيرسگاليءَ وارا اظهار (Blessings and Convivial Expressions)، معذرتي اظهار (Apologetic Expressions)، نرم امري جملا (Mitigated Directives)، اڻسڌا گفتاري عمل (Indirect Speech Acts)، ۽ احترام ڀريو لهجو (Respectful Tone)نمايان حيثيت رکن ٿا. اهي سڀ لساني وسيلا گڏجي ادب ۽ احترام جو هڪ نوڙت وارو نظام (Politeness System) جوڙين ٿا، جيڪو سنڌي

سماج ۾ باهمي عزت، سماجي هم آهنگي ۽ اخلاقي روين کي برقرار رکڻ ۾ اهم ڪردار ادا ڪري ٿو.

تحقيق جي نتيجن مان اهو پڻ ثابت ٿيو تہ، سنڌي ٻوليءَ ۾ ادب جا اهي نمونا ادب ۽ احترام جي نظريي (Politeness Theory)، سماجي لسانيات (Sociolinguistics)، ۽ واپرائيات (Pragmatics) جي بنيادي اصولن سان مڪمل مطابقت رکن ٿا .براون ۽ ليونسن (Brown & Levinson, 1987) جي ادب ۽ احترام واري نظريي موجب گفتگو جو مقصد مخاطب جي سماجي چهري (Face) کي محفوظ رکڻ هوندو آهي. سنڌي ٻوليءَ ۾ "توهان "۽ "اوهان "جهڙن ضميرن جي چونڊ، يا "سائين"، "محترم"، "قبلا "۽ "بي بي" جهڙن خطابن جو استعمال، چهرو بچائڻ واري حڪمت عملي (Face-saving Strategy)جا واضح مثال آهن، جيڪي مخاطب جي عزت، وقار ۽ سماجي حيثيت کي تسليم ڪن ٿا.

سماجي لسانيات جي نقطہ نظر کان بہ هي تحقيق ظاهر ڪري ٿي تہ، سنڌي ٻوليءَ ۾ ادب ۽ احترام جو اظهار سماجي حالتن کان الڳ نہ آهي. عمر(Age) ، سماجي حيثيت(Social Status)، تعليم(Education)، پيشو(Occupation)، خانداني لاڳاپا (Kinship) ۽ ثقافتي روايتون (Cultural Traditions) ٻوليءَ جي چونڊ تي سڌو اثر وجهن ٿيون. سنڌي سماج ۾ استاد لاءِ "سائين"، عورت لاءِ "بي بي"، مذهبي شخصيت لاءِ "قبلا "يا "سائين قبلا "۽ بزرگن لاءِ احترام وارا خطاب، سماجي درجابندي (Social Hierarchy) ۽ سماجي سڃاڻپ (Social Identity) جا لساني مظاهر آهن.

واپرائيات (Pragmatics) جي حوالي سان تحقيق مان اهو بہ معلوم ٿيو تہ، سنڌي ٻوليءَ ۾ ڪنهن اظهار جي معنيٰ صرف لفظن جي لغوي مفهوم(Lexical Meaning)مان طئي نہ ٿيندي آهي، پر اها گفتگو جي صورتحال (Context)، ڳالهائيندڙ جي ارادي (Speaker's Intention)، ٻڌندڙ جي سمجهہ ۽ گڏيل سماجي فهم (Intersubjectivity) سان جڙي ٿي. مثال طور "ويهو "۽ "مهرباني ڪري ويهو" ٻنهي جملن جو بنيادي مقصد ويهڻ جي درخواست آهي، پر ٻئي جملي ۾ ادب، احترام ۽ سماجي شائستگيءَ جي معنيٰ بہ شامل آهي. اهڙيءَ طرح "جيڪڏهن اوهان مناسب سمجهو "...جهڙا اڻسڌا اظهار(Indirect Expressions) مخاطب تي دٻاءُ گهٽ وجهن ٿا ۽ سماجي هم آهنگي کي مضبوط ڪن ٿا.

تحقيق مان اهو پڻ واضح ٿيو ته، سنڌي ٻوليءَ ۾ اڻسڌا گفتاري عمل (Indirect Speech Acts) ادب جي اظهار جو هڪ اهم وسيلو آهن. سڌي حڪم ڏيڻ بدران درخواست، صلاح يا التجا جي صورت ۾ ڳالهائڻ، ڳالهائيندڙ جي شائستگي، انڪساري ۽ مخاطب جي عزت جو اظهار ڪري ٿو. اهڙا اظهار نه رڳو اختلاف يا ٽڪراءَ جي امڪان کي گهٽائين ٿا، پر باهمي اعتماد ۽ احترام کي به فروغ ڏين ٿا.

تحقيق جديد سماجي تبديلين تي پڻ روشني وجهي ٿي .جديديت (Modernization)، شهرڪاري (Urbanization)، عالمي رابطن (Globalization) ۽ ڊجيٽل رابطن (Digital Communication) سنڌي ٻوليءَ جي روايتي ادب آميز اظهار تي اثر ضرور وڌو آهي. سماجي ميڊيا(Social Media) ، موبائل رابطن ۽ فوري پيغام رساني (Instant Messaging) سبب مختصر جملن، غير رسمي ٻولي، مخففن (Abbreviations)۽ ايموجين (Emojis) جو استعمال وڌيو آهي، جنهن سان اظهار جا نوان انداز پيدا ٿيا آهن. تنهن هوندي به، تحقيق مان ظاهر ٿيو ته، خانداني، تعليمي، مذهبي ۽ سرڪاري موقعن تي روايتي احترام آميز ٻولي اڄ به وڏي اهميت رکي ٿي، جيڪا سنڌي سماج جي ثقافتي تسلسل کي برقرار رکي ٿي.

مجموعي طور هن تحقيق مان اهو نتيجو نڪري ٿو ته، سنڌي ٻوليءَ ۾ عزت ۽ احترام جو نظام هڪ ئي وقت لساني (Linguistic)، معنوياتي (Semantic)، واپرائياتي (Pragmatic)، سماجي (Social) ۽ ثقافتي (Cultural) سطح تي عمل ڪري ٿو. هي نظام صرف رابطي کي مؤثر بڻائڻ جو ذريعو نه آهي، پر سماجي اخلاقيات، باهمي احترام، ثقافتي سڃاڻپ ۽ انساني لاڳاپن جي استحڪام جو بنيادي وسيلو پڻ آهي. ان ڪري سنڌي ٻوليءَ جي هن اهم لساني ۽ ثقافتي پهلوءَ جي تحفظ، دستاويزڪاري ۽ وڌيڪ علمي اڀياس جي ضرورت موجود آهي، جيئن بدلجندڙ سماجي ۽ ڊجيٽل ماحول ۾ به سنڌي ٻوليءَ جي احترام آميز روايتن کي سمجهي، محفوظ ڪري ۽ ايندڙ نسلن تائين منتقل ڪري سگهجي.

سفارشون: (Recommendations)

هن تحقيق جي نتيجن، بحث ۽ تجزيي جي بنياد تي هيٺيون سفارشون پيش ڪجن ٿيون، جيڪي سنڌي ٻوليءَ ۾ عزت، احترام ۽ ادب جي اظهار جي معنوي نمونن (Semantic Patterns of Honor, Respect and Politeness) جي تحفظ، واڌاري ۽ وڌيڪ علمي اڀياس لاءِ ڪارائتيون ثابت ٿي سگهن ٿيون.

وڌيڪ علمي تحقيق: (Further Research)

سنڌي ٻوليءَ ۾ ادب ۽ احترام جي اظهار تي وڌيڪ وسيع، گهڻ رخي ۽ تقابلي تحقيق جي ضرورت آهي. خاص طور تي معنويات (Semantics)، واپرائيات (Pragmatics)، سماجي لسانيات (Sociolinguistics)، گفتاري عملن جي نظريي (Speech Act Theory) ۽ ادب ۽ نهٺائيءَ واري نظريي (Politeness Theory) جي روشنيءَ ۾ مختلف علائقائي لهجن، سماجي طبقن ۽ عمرن جي گروهن جو اڀياس ڪيو وڃي.

تعليمي نصاب ۾ شموليت: (Curriculum Integration)

اسڪولن، ڪاليجن ۽ يونيورسٽين جي سنڌي نصاب ۾ ادب آميز ٻولي، احترام وارا خطاب، ادب ۽ احترام واري ٻولي، سماجي لسانيات، واپرائيات ۽ سنڌي ثقافتي رابطن بابت مناسب مواد شامل ڪيو وڃي، جيئن شاگردن ۾ ٻوليءَ جي سماجي، ثقافتي ۽ اخلاقي پهلوئن بابت شعور پيدا ٿئي.

استادن جي پيشاور تربيت: (Teacher Professional Development)

استادن لاءِ اهڙا تربيتي پروگرام ترتيب ڏنا وڃن، جن ۾ کين سنڌي ٻوليءَ جي احترام آميز اظهار، سماجي رابطن، گفتاري آداب ۽ مؤثر ٻوليءَ جي تدريس بابت جديد لساني نظرين جي روشنيءَ ۾ تربيت ڏني وڃي، جيئن اهي شاگردن ۾ شائستہ ۽ ذميوار ٻوليءَ جي استعمال کي هٿي ڏئي سگهن.

نوجوان نسل ۾ لساني ۽ ثقافتي شعور:
(Linguistic and Cultural Awareness)

نوجوان نسل کي جديد رابطن جي ذريعن سان گڏ سنڌي ٻوليءَ جي روايتي ادب، ادب ۽ احترام واري ٻوليءَ کان واقف ڪرائڻ لاءِ علمي، ادبي ۽ ثقافتي پروگرام منعقد ڪيا وڃن، جيئن ثقافتي سڃاڻپ (Cultural Identity) ۽ تهذيبي تسلسل (Cultural Continuity) کي مضبوط بڻائي سگهجي.

ڊجيٽل رابطن ۾ معياري ۽ باادب ٻولي:
(Respectful Language in Digital Communication)

سماجي ميڊيا (Social Media)، ڊجيٽل رابطن (Digital Communication) ۽ آن لائين پليٽ فارمن تي سنڌي ٻوليءَ جي صحيح، معياري ۽ احترام آميز استعمال

کي فروغ ڏيڻ لاءِ ادارتي ۽ سماجي سطح تي آگاهي مهمون، رهنما اصول ۽ تدريسي مواد تيار ڪيو وڃي، جيئن ڊجيٽل ماحول ۾ بہ ٻوليءَ جي شائستگي برقرار رهي.

ثقافتي ورثي جي دستاويزڪاري: (Documentation of Cultural Heritage)

سنڌي ٻوليءَ ۾ موجود اعزازي لقبن، دعائيہ اظهار، خيرسگاليءَ جي جملن، معذرتي اظهار، احترام وارن خطابن ۽ ٻين ادب آميز لساني روايتن کي ثقافتي ورثي (Cultural Heritage)جي حيثيت سان منظم نموني گڏ، محفوظ ۽ دستاويز بند ڪيو وڃي، تہ جيئن ايندڙ نسلن لاءِ هي لساني سرمايو محفوظ رهي.

لساني پاليسي ۾ شموليت: (Language Policy Development)

سنڌي ٻوليءَ جي ترقي، واڌاري ۽ معياري استعمال بابت تيار ٿيندڙ لساني پاليسين (Language Policies) ۾ ادب آميز اظهار، سماجي لسانيات، واپرائيات ۽ احترام ڀري ٻوليءَ کي بہ بنيادي جزي طور شامل ڪيو وڃي، جيئن سرڪاري، تعليمي ۽ سماجي ادارن ۾ احترام واري ٻوليءَ جي استعمال کي هٿي ملي.

بين الاقوامي تحقيق ۽ تقابلي اڀياس:
(International and Comparative Research)

سنڌي ٻوليءَ جي احترام آميز اظهار جي نظام جو تقابلي اڀياس ٻين ڏکڻ ايشيائي ۽ عالمي ٻولين سان ڪيو وڃي ۽ ان بابت تحقيق کي بين الاقوامي معيار (International Standards)موجب تيار ڪري عالمي علمي جرنلن، ڪانفرنسن ۽ تحقيقي فورمن تي پيش ڪيو وڃي، جيئن سنڌي ٻوليءَ جي لساني ۽ ثقافتي خصوصيتن کي عالمي سطح تي مناسب سڃاڻپ ملي.

سنڌي ڪارپس ۽ لساني وسيلا:
(Sindhi Corpus and Linguistic Resources)

سنڌي ٻوليءَ جي ادب آميز اظهارن، احترام وارن لفظن، گفتاري نمونن ۽ مختلف سماجي حالتن ۾ استعمال ٿيندڙ ٻوليءَ تي ٻڌل هڪ سنڌي لساني ڪارپس (Sindhi Linguistic Corpus) ۽ ڊجيٽل لغت (Digital Lexicon) تيار ڪئي وڃي، جيڪا مستقبل جي لساني، معنوي ۽ ڪمپيوٽري لسانيات (Computational Linguistics)جي تحقيق لاءِ بنيادي ماخذ بڻجي سگهي.

روزمره جي گفتگو ۾ احترام جي واڌاري لاءِ عملي قدم:
(Promotion of Politeness in Everyday Communication)

سرڪاري ادارن، تعليمي مرڪزن، ميڊيا، ۽ سماجي تنظيمن کي گهرجي ته، هو سنڌي ٻوليءَ ۾ احترام، شائستگي ۽ مثبت گفتاري روين کي فروغ ڏيڻ لاءِ مهمون هلائين، ڇاڪاڻ ته ادب آميز ٻولي صرف لساني خوبي نه، پر سماجي هم آهنگي، اخلاقي تربيت ۽ ثقافتي استحڪام جو اهم ذريعو پڻ آهي.

سنڌي ٻوليءَ ۾ عزت، احترام ۽ ادب جا معنوي نمونا سنڌي سماج جي تهذيبي سڃاڻپ، اخلاقي قدرن ۽ سماجي هم آهنگيءَ جا بنيادي عنصر آهن. تنهن ڪري انهن جي معنويات (Semantics)، واپرائياتي (Pragmatics)، ۽ سماجي لسانياتي (Sociolinguistics) رخن تي وڏيڪ منظم تحقيق، تدريس، دستاويزڪاري ۽ پاليسي سازي وقت جي اهم ضرورت آهي، جيئن هي قيمتي لساني ۽ ثقافتي ورثو بدلجندڙ دور ۾ به زنده، مؤثر ۽ محفوظ رهي.

حوالا: (References)

1. الانا، غلام علي. سنڌي ٻوليءَ جو اڀياس. انسٽيٽيوٽ آف سنڌالاجي، ڄامشورو، (2005).
2. بلوچ، نبي بخش خان. سنڌي ٻولي ۽ ادب جي تاريخ. پاڪستان اسٽڊي سينٽر، سنڌ يونيورسٽي، ڄامشورو، (1990).
3. **Brown, P., & Levinson, S. C. Politeness: Some universals in language usage. Cambridge University Press, (1987).**
4. **Crystal, D. Internet linguistics: A student guide. Routledge, (2011).**
5. **Holmes, J. An introduction to sociolinguistics (4th ed.). Routledge, (2013).**
6. **Leech, G. N. The pragmatics of politeness. Oxford University Press, (2014).**
7. **Wardhaugh, R., & Fuller, J. M. An introduction to sociolinguistics (7th ed.). Wiley-Blackwell, (2015).**
8. **Yule, G. The study of language (7th ed.). Cambridge University Press, (2020).**